

Nr 136

Av herr Håstad, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 26, med förslag till lag om ändring i den kommunala vallagen m. m.

I proposition nr 26, med förslag till lag om ändring i den kommunala vallagen m. m., har Kungl. Maj:t när det gäller personvalet föreslagit lagfästande av den s. k. efterträdametoden i de fall, då en person valts i mer än en valkrets till landstingsman eller fullmäktig. Detta innebär att departementschefen, i likhet med utredningsmannen och flertalet av de hörda myndigheterna, avisat den s. k. obefintlighetsregeln (om innebörden av dessa två metoder hänvisas till propositionen, s. 9 ff.).

Det bör först framhållas att praxis ännu så sent som vid 1958 års val varit vacklande rörande ersättarvalet i de fall, då en person valts i två eller flera valkretsar. Även om det funnits ett regeringsrättsutslag från 1942 till förmån för efterträdametoden, torde vissa sammanräknande myndigheter av brist hittills på klara lagbud funnit obefintlighetsmetoden riktigare och tillämpat denna, givetvis med risk att sammanräkningen kunnat överklagas till regeringsrätten och korrigeras av denna. Med hänsyn härtill måste det hälsas med tillfredsställelse att otvetydiga lagbestämmelser om förfarandet skapas för ifrågavarande fall.

När departementschefen stannat för efterträdametoden synes det ha varit för honom av betydelse att efterträdametoden redan har inskrivits för riksdagsval. Enligt departementschefen böra lika bestämmelser för olika val eftersträvas. Även om man kan instämma häri, bör det dock betonas att ännu större vikt måste tilläggas önskemålet att varje val har den metod, som bäst passar detta.

Vad riksdagsval beträffar bör det först framhållas, att dubbelval inte äro tänkbara vid andrakammarval, eftersom principen om bostadsband därvid gäller. De fall, då dubbelval i egentlig mening kan inträffa när det gäller första kammaren, måste vara ytterst sällsynta och kan väl knappast tänkas annat än vid totalupplösning. Skulle något fall av dylikt dubbelval verkligen ha inträffat efter proportionalismens införande, måste det betraktas som rimligt att den valde själv får välja, var han önskar bli vald, eftersom det härvidlag rör sig om skilda län och den valde kan vara boende i ett av dessa. Sker dubbelvalet i samband med första kammarens upplösning, kan mandattiden dessutom vara olika i de kretsar, för vilka han valts. Dubbelval kan också föreligga, då en person, som redan tillhör första kammaren, efteråt blir vald i en annan valkrets. Att så då och då sker torde nästan undantagslöst sammanhånga med att hans mandattid därigenom göres längre än återstoden av mandattiden i den krets, för vilken han ursprungligen

valts. Även i sådana situationer bör den valde självklart ha frihet att välja valkrets. Någon motsvarighet härtill ges emellertid inte vid kommunala val. Vad här ovan sagts ger klart vid handen att förhållandena vid förstakammarval merendels äro helt andra än vid kommunala val. Kravet på lika regler för dubbelval måste därför tillmätas en mycket underordnad vikt och stå tillbaka för andra intressen.

Den huvudsakliga invändningen mot efterträdametoden är att den ger den valde den faktiska makten att bestämma, vilken eller vilka som jämte honom skall sitta i landstinget eller fullmäktigeförsamlingar på de platser där han valts. Det kan dock inte vara önskligt att de valda själva bestämma detta efter subjektiva synpunkter eller genom påtryckning från partiledningen ovanför väljarnas huvud. Denna invändning kan teoretiskt ha giltighet även för egentliga dubbelval till första kammaren, men det saknas troligen i verkligheten under de sista 50 åren exempel på att en person valts för två valkretsar utanför det egna länet och med lika lång mandattid i bägge. Även i landstingen torde dubbelval höra till de absoluta sällsyntheterna. Egentlig betydelse har frågan om dubbelval blott vid kommunalvalen, men där förekommer dylika val ofta. antingen ett parti — exempelvis därför att man blott räknar med få mandat — för att säkra sina bästa uppträder med endast en lista i de olika kretsarna eller för att stärka listorna låter någon känd attraktiv person toppa flera kretsars listor. Bägge förfarandena äro fullt legitima. Men just därför att det är ett tämligen ofta förekommande fenomen att en person kandiderar i och kan bli vald i mer än en krets böra lagregler skapas, som förhindra att andra än väljarna där bestämma om vilka personer som skola väljas.

Såsom det framhållits i ett par i propositionen återgivna yttranden skapas klara regler och elimineras de dubbelvaldas rätt att utse ersättare genom obefintlighetsregeln, utformad på så sätt att valkretsarna numreras, att sammanräkningen av valkretsarna sker efter denna nummerordning och att den som redan valts i en krets betraktas som obefintlig om han även skulle väljas i en annan.

Det bör observeras att denna princip kan sägas redan ha knäsatts i vår svenska vallagstiftning, nämligen vid konkurrens mellan olika listor i en och samma valkrets. Det har hänt mer än en gång att en person haft röster tillräckliga att väljas på mer än en lista. Det kan stå vitt skilda intressen bakom dessa. Fall kan tänkas, då en person helst skulle ha önskat bli representant för ett av dessa intressen eller frihet att välja mellan de olika listorna i syfte att inverka på »efterträdarvalet». Vallagstiftningen lämnar en person i denna ställning ingen valfrihet. Härvid bortses dock icke ifrån att reglerna för personvalet vid listkonkurrens i en och samma valkrets i övrigt skilja sig från den obefintlighetsregel, som det blir tal om vid dubbelval inom olika valkretsar.

Till förmån för obefintlighetsprincipen talar ytterligare — såsom även i propositionen redovisas — att denna i händelse av spaltad valsedel bättre än efterträdarprincipen tar hänsyn till existensen av olika grupper inom

parti. Departementschefen betecknar denna egenskap hos obefintlighetsmetoden som »ett i och för sig ej oväsentligt företräde framför efterträdar-metoden» genom att den »utesluter risken för resultat, vilkas överensstämmelse med den enskilda väljarens intentioner kan sättas i fråga eller som icke riktigt återspeglar det relativa styrkeförhållandet mellan olika grupper inom ett parti». Även om detta — som departementschefen fortsätter — relativt sällan kan inträffa, måste det vara en bestämd riktpunkt för lagstiftningen att förebygga dessa olägenheter, d. v. s. att eftersträva att tillgodose väljarnas avsikter och göra representationen så allsidig som möjligt i förhållande till olika riktningars styrka.

Ytterligare skapar friheten för den dubbelvalde att välja valkrets ofta ett stort besvär för de sammanräknande administrativa myndigheterna att efterhöra i vilken krets som dessa önska få mandat, och detta besvär elimineras inte helt genom de tilläggsregler angående avsägelser, som propositionen innehåller.

Tillsammans måste alla dessa skäl väga avsevärt tyngre, principiellt såväl som praktiskt, än de motiv som åberopats till förmån för efterträdarregeln. Att obefintlighetsprincipen skulle motverka den nu tydliga tendensen i kommunerna att söka undvika valkretsindelning förefaller ha mycket svagt verklighetsunderlag. Oftast torde dubbelkandidatur eller en för kommunens alla kretsar gemensam lista praktiseras av de små partierna, och dessa känna sig väl i allmänhet föga intresserade av att en valkretsindelning kommer till stånd, eftersom denna gör deras mandatutsikter ännu osäkrare. Huruvida valkretsindelning av en stad eller en landskommun är önskelig bör för övrigt bestämmas i annan ordning än genom sammanräkningsförfarandet. Att sammanräkningen vid landstingsval kan förrättas av olika myndigheter kan inte heller utgöra något starkare argument, eftersom länsstyrelsen genom en lagbestämmelse lätt kan åläggas att handha samordningen och eftersom erfarenheten hittills betygat att dubbelval till landsting praktiskt taget aldrig förekomma. Slutligen måste det betecknas som rent formalistiskt att förorda efterträdarprincipen, därför att valet i varje valkrets därigenom skulle bibehålla karaktären av en självständig, av andra valkretsar oberoende förrättning. Det är endast en lek med ord, om man vid dubbelval gör gällande att den ena valkretsen är beroende eller oberoende av den andra, alldenstund den dubbelvalde till sist kan väljas blott för en enda krets.

Det enda som kan anföras till stöd för efterträdar-metoden är att den valde ibland kan ha särskilda skäl för att föredra en viss valkrets. Men någon större vikt kan ej tilläggas detta skäl i en kommunal församling. Man har svårt att tänka sig att han mot sin fria vilja skulle behöva kandidera i andra kretsar än där han själv önskar, såvitt partiet inte beslutat en enhetslista för hela kommunen. Men även ovanstående invändning synes mig väga fjäderlätt mot det principiellt oriktiga, som ligger uti efterträdarprincipen och som främst innebär att det inte är väljarna utan den eller de dubbelvalda, som i vissa fall bestämma över den kommunala för-

samlingens personsammansättning. Att utrusta en dubbelvald med denna godtyckliga eller av partiet kontrollerade makt synes mig ur demokratisk synpunkt vara vida betänkligare än att inskränka på hans frihet att välja valkrets.

Med hänvisning till ovanstående hemställer jag,

att riksdagen vid behandlingen av proposition nr 26 måtte ersätta den av Kungl. Maj:t föreslagna s. k. efterträdarmetoden med den s. k. obefintlighetsmetoden vid personval i kommunala församlingar i de fall då en person blivit utsedd för mer än en valkrets samt att konstitutionsutskottet måtte benäget utarbeta härför erforderlig lagtext.

Stockholm den 27 januari 1959

Elis Håstad